

Т. І. Ренькас,

аспірант кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом Національна академія державного управління при Президенті України, м. Київ

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО ТА ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ

T. Renkas,

PhD student of Regional administration, Local self-government and Urban management Faculty of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv

THE INSTITUTIONAL SUPPORT OF INTERREGIONAL AND CROSS-BORDER COOPERATION IN WESTERN REGIONS OF UKRAINE

У статті здійснено аналіз інституційного забезпечення міжрегіонального та транскордонного співробітництва західних областей України. Визначено основні недоліки інституційно-правового забезпечення регіонального розвитку. Розширення Європейського Союзу (далі ЄС) традиційно супроводжується нарощуванням міжнародного регіонального співробітництва, що є одним із головних чинників економічного розвитку нових країн-членів ЄС. Україна має намір підготувати й подати основні документи щодо набуття асоційованого членства та запровадження зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що відкриє нові можливості перед регіонами України щодо залучення додаткових ресурсів, економічного зростання, збалансованого соціально-економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності.

The article analyzes the institutional support of interregional and cross-border cooperation of the western regions of Ukraine. Determined the main disadvantages of the institutional and legal framework for regional development. The enlargement of the European Union (the EU) are traditionally accompanied by a build-up of international regional cooperation, which is one of the main factors of economic development of the new EU member states. So, Ukraine is going to prepare and submit main documents concerning the Association Agreement and implementation a free trade area between Ukraine and the EU. It will provide new opportunities before the regions of Ukraine to attract additional resources, economic growth, sustainable socio-economic development and competitiveness.

Ключові слова: державна регіональна політика, міжрегіональне співробітництво, транскордонне співробітництво, прикордонні регіони, єврорегіони, Агенції регіонального розвитку.

Keywords: state regional policy, interregional cooperation, cross-border cooperation, border regions, Euroregion, the Regional Development Agency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Актуальність вирішення проблем інституційного забезпечення міжрегіонального та транскордонного співробітництва має велике значення за теперішніх часів, особливо в розрізі розширення Європейського Союзу та безпосереднього сусідства України. Міжрегіональна співпраця наочно відображає проблему чіткого унормування підстав, меж повноважень та способів участі органів влади у такій діяльності у нормах спеціалізованих нормативно-правових актів та відповідно інституційного забезпечення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам інституційного забезпечення міжрегіонального та транскордонного співробітництва присвячені роботи Кушніра М.О., Білої С.О., Бабець І.Г., Валюшко І.В., Жаліло Я.А., Мікули Н.А та ін.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у аналізі інституційного забезпечення міжрегіонального та транскордонного співробітництва західних областей України.

ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Завданням статті є:
— дослідити інституційно-правове забезпечення міжрегіонального та транскордонного співробітництва західних областей України;
— дослідити функціонування Агенцій регіонального розвитку як одного з інститутів регіонального розвитку;
— виявити основні форми інституційного забезпечення транскордонного співробітництва;
— виявити основні напрями інституційного забезпечення в прикордонних регіонах західних областей України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Відомо, що міжрегіональне співробітництво у інституційно-правовому вимірі зазвичай розглядається у контексті кількох рівнів:

I рівень: співпраця України як держави та її регіонів зі світовими, зокрема, європейськими, країнами та/або регіонами;

II рівень: урядово-регіональна співпраця, яка опирається на міждержавні угоди;

III рівень: регіонально-локальне співробітництво, яке, як зазначено вище, складає предмет нашого інтересу, і базується на особистих контактах партнерів, що зумовлені спільним інтересом (наприклад, господарськими потребами) та співпрацею у відповідних галузях.

Інституційно-правове забезпечення міжрегіонального співробітництва характеризується наявністю низки Законів України, таких як Бюджетний кодекс України, Про державні цільові програми, Про засади внутрішньої і зовнішньої політики, Про місцеве самоврядування в Україні, Про стимулювання розвитку регіонів та інші та підзаконних актів, таких як Постанова Кабінету Міністрів України від 20 трав. 2009 р. № 476 Про запровадження оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів та Указ Президента України від 25 травня 2001 р. № 341/2001 Про Концепцію державної регіональної політики. Проте сучасний стан регіоналізму в Україні свідчить про необхідність використання економічних викликів як слушних нагод для добровільного об'єднання зацікавлених партнерів.

Аналіз низки законодавчих актів, що складають інституційно-правове підґрунтя міжрегіональної співпраці наочнo відображає проблему чіткого унормування підстав, меж повноважень та способів участі означених органів у такій діяльності у нормах спеціалізованих нормативно-правових актів. Це питання набирає ще більшої ваги з огляду на те, що на період 2011—2015 років загальна вартість великомасштабних інфраструктурних проектів тільки транскордонного співробітництва України становить 55274,8 тис. євро [1]. Йдеться про те, що господарська діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування жорстко урегульована вітчизняними господарсько-правовими засадами (стаття 8 Господарського кодексу України) і будь-які питання з цього приводу мають вирішуватися на рівні законодавства [2].

На сьогодні співпраця українських регіонів з ЄС залишається фрагментарною та позбавленою системності. У межах програм Європейського інструменту сусідства і партнерства (ЄІСП), починаючи з 2007 р., спостерігається активізація співробітництва окремих областей України з регіонами країн ЄС і країн-сусідів (Івано-Франківська, Тернопільська та Рівненська обл.; прикордонні з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Республікою Білорусь українські території).

Державна політика України щодо регулювання міжнародної співпраці регіонів переважно зосереджена на прикордонному та транскордонному співробітництві. Внаслідок цього регіони українського Причорномор'я майже не залучені до міжнародної економічної міжрегіональної співпраці.

Агенції регіонального розвитку (АРР) добре зарекомендували себе як інститути, діяльність яких спрямована на пошук механізму оптимального поєднання державних, регіональних і місцевих ініціатив з інтересами приватного сектору в межах окремої території на основі узгодження пріоритетів загальнонаціонального та регіонального розвитку, децентралізації та залучення громадськості до вирішення нагальних проблем регіонального розвитку.

У країнах ЄС мережі агенцій і фондів регіонального розвитку ефективно співпрацюють з місцевою і центральною владою як фокусні центри стратегічного планування та супроводу проектів розвитку територій. Вони забезпечують ефективну міжсекторну співпрацю на рівні "влада — бізнес — громадськість" і створюють якісне нове інституційне середовище, сприятливе для вирішення нагальних соціально-економічних, культурних, екологічних та інших проблем території.

Європейський досвід свідчить, що налагоджена діяльність АРР сприяє досягненню синергії та мультиплікативного ефекту, адже дозволяє цілісно врахувати потреби та можливості територій, розділених кордонами внутрішнього адміністративно-територіального устрою держави.

Зосередження компетенції щодо регіонального розвитку у сфері діяльності агенцій регіонального розвитку має певні переваги порівняно з монополюним збереженням подібних функцій у межах повноважень регіональних органів влади: дозволяє уникнути розпорошення наявних на місцевому рівні ресурсів; позбутися політизації процесу розвитку регіонів (покласти край використанню регіонального розвитку як інструменту досягнення електоральних цілей), знизити залежність рішень, що приймаються на місцевому рівні, від впливу суб'єктивізму та зміни політичної кон'юнктури.

Такі переваги дозволяють АРР сформулювати об'єктивне стратегічне бачення розвитку регіону на довгострокову перспективу. Значна увага, що приділяється АРР у Європі, приклади їх успішної діяльності, а також необхідність пошуку способів підвищення ефективності регіональних економік та усунення причин регіональних диспропорцій зумовили інституціоналізацію агентств регіонального розвитку і в Україні.

Створення умов та сприяння якнайповнішому використанню внутрішнього потенціалу певної території можливе за умови відповідності АРР певним загальним критеріям:

— АРР має сприйматися органами державної влади та місцевого самоврядування й іншими політичними структурами як інституційний механізм регіонального розвитку;

— діяльність АРР має координуватися державними структурами, проте зберігати автономію при прийнятті рішень, зокрема спиратися на власне бачення способів, механізмів та інструментів реалізації стратегії регіонального розвитку;

— у розпорядженні АРР мають бути відповідні ресурси (в т. ч. і фінансові) для реалізації узгоджених із місцевою владою проектів регіонального розвитку.

Концепція державної регіональної політики України від 25 травня 2001 р. вважає формування мережі агенцій регіонального розвитку необхідним елементом розбудови його інфраструктури. З цієї метою в 2001 р. було створено Асоціацію агенцій регіонального розвитку України, що на червень 2004 р. об'єднувала 38 таких агенцій з усієї України [3, с. 15].

Інституціональні засади міжрегіонального та транскордонного співробітництва охоплюють так звані "правила гри", які приймає країна з метою проходження всіх етапів транскордонного співробітництва та досягнення кінцевої мети — вступу до ЄС, так і інституції (організації), які здійснюють реалізацію транскордонних проектів та здійснюють діяльність євро регіонів.

Основними інституційними формами ТКС є наступні:

— "робочі спільноти", які базуються на певних угодах, мають обмежені можливості і рідко включаються в європейські програми розвитку територій;

— установчі договори, що слугують для виконання певних програм;

— євро регіони.
Рекомендовані етапи розвитку транскордонного співробітництва:

— вивчення існуючих зв'язків між партнерами;

— визначення стратегії розвитку;

— розробка та забезпечення програм розвитку;

— моніторинг та оцінка [4].

Також важливим кроком при проходженні всіх етапів розвитку ТКС являється процес трансплантації, тобто процес перенесення інститутів, що отримали розвиток в іншому інституціональному середовищі [5, с. 13], тобто це процес запозичення досвіду в іншій країні, що пройшла шлях від розвитку ТКС до вступу до ЄС. Будь-який процес трансплантації включає три основні стадії: 1) вибір трансплантата та стратегії трансплантації; 2) створення інфраструктури трансплантації; допоміжних та проміжних інститутів; 3) здійснення заходів, що полегшують адаптацію економічних агентів до нового інституту.

При вдалій трансплантації за відносно короткий період проходить позитивна адаптація інституту до нового інституціонального та культурного середовища: інститут виконує у країні-реципієнті ту ж роль, що і в економіці — донора [6].

Країни ЄС пройшли складний шлях становлення, розвитку та запозичення досвіду формування інститутів, які надійно та ефективно функціонували та привели країни до членства в Європейському Союзі. Тому показовим буде пройти разом з цими країнами ще раз цей шлях, висвітлити

основні тенденції та окреслити етапи здійснення та розвитку транскордонного співробітництва, формування інституціональних засад, що забезпечують ефективне функціонування ТКС та євро регіонів.

Транскордонне співробітництво стало тією ланкою, яка надалі, дозволить об'єднати всю Європу. Розвиток цього напрямку в процесі європейської інтеграції представляється вельми актуальним для Угорщини, Польщі, Чехії, Словаччини (колишньої Вишеградської групи), які побачили в ньому реальну можливість для прискорення свого входження в існуючі європейські структури, використовуючи багатий практичний досвід держав-членів Євросоюзу. Транскордонне співробітництво виявилось важливим напрямком підготовки цих держав до вступу в ЄС, а також можливістю для додаткового позабюджетного залучення коштів в економічний розвиток своїх областей. А для Угорщини і Польщі важливо, що транскордонне співробітництво на мікрорівні сприяє і відновленню історичних зв'язків між районами, які були розірвані внаслідок переділу кордонів за мирними договорами, укладеними після двох світових воєн, внаслідок чого, наприклад, майже третина угорців проживають сьогодні в суміжних країнах.

На території вищезгаданих країн існують більше десяти євро регіонів, серед яких найефективнішими є "Євро регіон Карпати", "Євро регіон ДМТ", "Євро регіон Вест — Західна Паннонія", "Євро регіон Дунай-Драва-Сава", євро регіон "Бескиди", "Татри", "Гласенсис", "Тешинська Силезія", "Нейсе-Ніса-Ниса", "Шпрее-Нейсе-Бубр", "Про Європа Віадрина" [7, с. 157].

Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Болгарія трансплантували інститут транскордонного співробітництва із Західної Європи і успішно використовують його можливості. Тобто ці країни за трансплантата взяли узагальнений досвід країн-членів ЄС, використали відповідні методичні рекомендації щодо розвитку ТКС, приєдналися до європейських конвенцій, що регулюють регіональний розвиток і транскордонне співробітництво, узгодили відповідне законодавче середовище; сформували євро регіони по всьому периметру своїх кордонів (основні структури), створили асоціації прикордонних територій та мережі агенцій регіонального розвитку, а також інші структури як проміжні та допоміжні інституції; підготували фахівців, зокрема, для територіальних органів влади (система тренінгів) і розгорнули широку кампанію з висвітлення позитивного досвіду реалізації транскордонних проектів та співробітництва загалом — таким чином успішно пройшли всі стадії трансплантації. Щоб ще раз підкреслити важливість розвитку ТКС слід зазначити, що, наприклад, лише за Програмою Україна — Польща — Білорусь затверджений спільний бюджет на період 2007—2013 рр. у сумі 186,2 млн євро для партнерів. Передбачаються такі умови: багаторічне програмування; спільна інституція Управління (у Польщі для координації і вдосконалення діяльності, пов'язаної із транскордонною співпрацею Польщі, в Раді Міністрів утворено Департамент Транскордонної Співпраці); окремі рамкові та фінансові угоди між партнерами державами та Європейською Комісією; спільна реалізація проектів з визначенням основного партнера; спільні процедури, наприклад тендери тощо. Тобто, щоб повністю використати призначені кошти для українського партнера Програми надзвичайно важливим є ефективне функціонування інституту ТКС в Україні [8].

Країни ЄС активізували створення регіональних консалтингових організацій, інформаційних центрів, структур, що займаються підготовкою кадрів, і транскордонної інфраструктури, що включає й облаштування прикордонної території. Діяльність цих структур, серед іншого, буде спрямована на сприяння розвитку транскордонного співробітництва. Це — допоміжні організації, основне завдання яких підготовка економічних агентів до нового інституту.

Не менш важливо для сприяння розвитку транскордонного співробітництва стало проведення різноманітних заходів таких як форуми, конгреси, семінари, виставки тощо, що також сприяють пристосуванню до нового інституту [8].

Програма регіонального розвитку та підтримки транскордонного співробітництва містить набір програм і проектів, які будуть фінансуватися ЄС, партнерами-донорами з ЄС і організаціями-донорами, які не є резидентами країн-членів ЄС, оскільки пріоритетом є те, що вони мають бути узгоджені і розділені з місцевими органами влади [9, с. 29].

Інституційне забезпечення системи ТКС українських регіонів до цього часу ще не набуло свого завершеного вигляду. Незважаючи на те, що цю сферу регулює значна кількість як міжнародних, так і вітчизняних нормативно-правових актів (Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями [10], до якої Україна приєдналася у 1993 році, Закон України "Про транскордонне співробітництво" [11], Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2011—2015 роки [1], Програма розвитку євро регіонів та багато інших нормативно-правових актів, прийнятих вищими органами державного управління в Україні), основними проблемами їх взаємоузгодження та практичної реалізації залишаються:

- укорінені практика несумлінного виконання діючих законів і державних програм, неоднакове розуміння окремих нормативних положень як міністерствами та відомствами, так і місцевими органами державної влади;

- розпорошення регуляторних функцій, пов'язаних із розвитком сфери ТКС, між різними органами державної влади;

- збереження практики надмірного адміністративного впливу на регіональний розвиток, зокрема на його транскордонну складову;

- нечіткість виписаного механізму виділення та використання фінансових асигнувань на розвиток ТКС; відсутність приділення уваги таким формам сприяння ТКС, як правова, організаційна, інформаційно-аналітична, методична, маркетингова та ін.

Крім того, недоліками інституційного забезпечення функціонування системи сприяння розвитку ТКС у прикордонних регіонах України є те, що:

- державні органи влади центрального рівня, зокрема міністерства та відомства, у своїй нормотворчій діяльності об'єктивно не враховують ті проблеми та реальні процеси, які відбуваються у ТКС українських регіонів;

- місцеві органи державної влади та місцевого самоврядування, а також євро регіони, що концентруються на обласному рівні, не володіють достатніми нормотворчими можливостями, оскільки адміністративна система України сьогодні настільки централізована, що регуляторні акти регіональної влади не можуть суттєво впливати на розвиток ТКС;

- самоврядні організації як елемент інституційного забезпечення системи ТКС взагалі фактично відсутні. Більшість громадян або не об'єднані в такі організації або не розраховують на серйозне сприяння з їхнього боку, вони позбавлені відповідних адміністративних і фінансових важелів впливу, а громадські організації працюють, насамперед, у режимі підрядників донорських організацій з виконання відповідних транскордонних проектів, виконуючи швидше квазіпідприємницьку функцію, аніж роль самоврядних інституцій;

- відсутня система державних статистичних спостережень та досліджень процесів ТКС в усіх сферах, що не дає можливості об'єктивного аналізу ефективності реалізації ТКС [12].

В Україні, незважаючи на деякі позитивні зрушення, все ж таки досить слабка інституційна інфраструктура для розвитку транскордонного та міжрегіонального співробітництва, що пояснюється відсутністю реальної зацікавленості і цілеспрямованої державної політики в цьому важливому напрямку, а також неспроможністю прикордонних регіонів використовувати лобістські інструменти, що існують на загальноєвропейському рівні. Хоча Закон України "Про транскордонне співробітництво" [11] визначив повноваження як центральних, так і місцевих органів самоврядування у транскордонному співробітництві, проте залишається потреба впровадження механізму саме державної підтримки розвитку такого співробітництва та відповідного бюджетно-фінансового наповнення.

У розрізі постійних політичних змін як на національному так і на регіональному рівнях, активними гравцями в сфері вирішення соціально-економічних проблем стають громадські організації, які постійно нарощують потенціал та досвід роботи в сфері проектного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності, формують розгалужені та дієві партнерські мережі, активно співпрацюють з органами влади щодо реалізації галузевих програм. У Закарпатській області створені агентства регіонального та місцевого розвитку (Хустське агентство розвитку "Хуст-Європа-Центр", Агентство місцевого розвитку Іршавщини,

Агентство господарського розвитку туристичної зони "Солотвино", Тячівське Агентство підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу, АРР "Закарпаття" та інші). На території області функціонують міжнародні організації, зокрема: Міжнародна Асоціація інституцій регіонального розвитку "МАІРР", Фонд розвитку транскордонного співробітництва, створені українсько-польський та українсько-угорські центри. Зазначені структури мають великий потенціал здійснення діяльності, спрямованої на покращення соціально-економічного розвитку області, враховуючи велику зацікавленість міжнародних донорських організацій надати підтримку Закарпатській області, як "зовнішньому регіону" Європейського Союзу [13].

ВИСНОВКИ

На сьогодні Україна має відносно централизовану систему загальнодержавного управління з виборними місцевими радами, які мають різні рівні повноважень. Однак, відповідно до політичних вимог ЄС, уряд України розпочинає процес децентралізації, який спрямований на подальше зміцнення місцевої влади. Таким чином, Україна стоїть напередодні серйозних реформ, що приведе до необхідності здійснення ще одного витка інвентаризації та оновлення укладених міжрегіональних та міждержавних угод.

Перспективи подальшого розвитку. Можна зазначити необхідність розроблення системи загальнодержавного та регіонального прогнозування та планування розвитку та забезпечити багаторівневу організаційно-інституційну структуру міжрегіонального та транскордонного співробітництва. Через децентралізацію влади надати більше повноважень органам місцевого самоврядування в питаннях міжрегіонального та транскордонного співробітництва, затвердивши це в відповідних законодавчих та нормативно-правових актах.

Література:

1. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011—2015 роки: постановою Кабінету Міністрів України від 01 груд. № 1088 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1088-2010-%EF>
2. Кушнір М.О. Проблеми інституційно-правового базису міжрегіонального співробітництва в Україні (регіонально-локальний рівень). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nrzd/2011_1/24.pdf
3. Міжрегіональне співробітництво у системі нової регіональної політики України / С.О. Біла, І.Г. Бабець, І.В. Валюшко, Я.А. Жаліло [та ін.]; за ред. Я.А. Жаліло. — К.: НІСД, 2011. — 32 с.
4. Теоретичні засади транскордонного співробітництва: посібник з транскордонного співробітництва. — У.: Ліра. — 2005. — С. 6—7. // Агентство регіонального розвитку та транскордонного співробітництва "Закарпаття" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.arr.com.ua/download/book2.pdf>
5. Полтерович В.М. Технология трансплантации экономических институтов // Экономическая наука современной России — 2001. — № 3. — 25 с.
6. Мікула Н.А. Парадокси впровадження інституту транскордонного співробітництва в Україні // Національна бібліотека ім. В.І.Вернадського [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2008/BSEC_2008/Pages%20from%20tom2/0846.pdf
7. Баранчик І. Про інтенсифікацію співробітництва України з Європейським Союзом у рамках євро регіонів та перспективи ТКС // Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної конференції (м. Ужгород, 24—25 травня 2007 р.) / Відп. ред. І.В. Артьомов. — Ужгород: Ліра, 2007. — С. 308.
8. Мікула Н.А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: монографія / Н. Мікула. — Львів: ІРД НАН України, 2004. // Західний науковий центр [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://znc.com.ua/ukr/publ/book/book-mikula-2004/index.php>
9. Східне партнерство ЄС: додаткові можливості для євроінтеграції України / [І.Ф. Газизуллін, М.М. Гончар, О.В. Коломієць [та ін.]; за ред. В. Мартинюка; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. — К.: [Агентство "Україна"], 2009. — 84 с.

10. Європейська рамкова конвенція про ТКС між територіальними громадами або властями (21 травня 1980 р., м. Мадрид) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_106

11. Закон України "Про транскордонне співробітництво", № 1861-IV, від 24 червня 2004 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1861-15>

12. Регіональна економіка // Інститут регіональних досліджень Національної академії наук України. Тесс'є-Столл С., Вікторія Гуменюк, Ольга Шумило, Світлана Калтигіна. Моніторинг ENPI в Україні. Звіт 2009 // Міжнародний центр перспективних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.icps.com.ua/files/articles/55/44/ENPI_Monitoring_Ukr.pdf

13. Носа Н. Транскордонне співробітництво у Закарпатті: виклики та можливості. // Асоціація розвитку малого і середнього бізнесу та інновацій "Ужгород — XXI вік" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.smbusiness.uzhgorod.ua/filelib/sou/p32.pdf>

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2011), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine " On approval of the State program of cross-border cooperation for 2011—2015", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1088-2010-%D0%BF> (Accessed 20 November 2013).
2. Kushnir, M.O. (2013), " Problems of institutional and legal basis of regional cooperation in Ukraine (regional-local level)", [Online], available at: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nrzd/2011_1/24.pdf (Accessed 4 Aug 2013).
3. Bila, S.O. Babets, I.G. Valyushko, I.V. Zhalilo, Y.A. (2011), Mizhregionalne spivrobitnistvo u systemi novoi regionalnoi politiki Ukraini [Interregional cooperation in the system of a new regional policy of Ukraine], NISD, Kyiv, Ukraine.
4. The Agency of regional development and cross-border cooperation "Zakarpattia" (2009), "Theoretical foundations of cross-border cooperation. Manual of the Cross-border Cooperation", available at: <http://www.arr.com.ua/download/book2.pdf>
5. Polterovich, V.M. (2001), "Technology of transplantation economic institutions", Ekonomicheskaya nauka sovremennoy Rossii, vol. 3, p. 25.
6. Mikula, N.A. (2008), "Paradoxes of introduction of a cross-border cooperation in Ukraine", [Online], available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2008/BSEC_2008/Pages%20from%20tom2/0846.pdf (Accessed 4 Aug 2012).
7. Baranchik, I. (2007), "About the intensification of cooperation between Ukraine and the European Union within the framework of Euroregions and perspectives of CBC", Zbirka dopovidj na Mizhnarodnij naukovo-praktychnij konferentsi [Regional policy and cross-border cooperation in the European integration strategy for Ukraine], Uzhgorod, Ukraine, 2007, p. 308.
8. Mikula, N.A. (2004), Mizhterritorialne ta transkordonne spivrobitnistvo [Inter-territorial and cross-border cooperation], IRD NAN, Lviv, Ukraine.
9. Gazizullin, I.F. Honchar, M.M. Kolomiets, O.V. (2009), Skhidne partnerstvo YeS: dodatkovii mozhlyvosti dlia ievrointehratsii Ukrainy [EU's Eastern Partnership: Additional Possibilities for European Integration of Ukraine], Ahentstvo "Ukraina", Kyiv, Ukraine.
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2007), European Outline Convention on CBC between Territorial Communities or Authorities, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_106 (Accessed 20 January 2014)
11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine " On the cross-border cooperation ", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-15> (Accessed 20 March 2014)
12. Humeniuk, V. Shumylo, O. Kaltyhina, S. (2009), Monitoryng ENPI v Ukraini. Zvit 2009 [ENPI Monitoring in Ukraine. Report 2009], [Online], available at: http://www.icps.com.ua/files/articles/55/44/ENPI_Monitoring_Ukr.pdf (Accessed 4 Aug 2012).
13. Nosa, N. (2011), "Cross-border cooperation in Zakarpattia: challenges and opportunities", [Online], available at: <http://www.smbusiness.uzhgorod.ua/filelib/sou/p32.pdf> (Accessed 10 Aug 2012).

Стаття надійшла до редакції 24.04.2014 р.

А. В. Белоусов,
аспірант кафедри права та європейської інтеграції, ХарPI НАДУ, м. Харків

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

A. Belousov,
post-graduate student of the Department of law and European integration of KRI NAPA, Kharkov

THEORETICAL APPROACHES TO THE DEFINITION OF MECHANISMS OF STATE MANAGEMENT OF RISKS OF EMERGENCY SITUATIONS

У статті узагальнено теоретичні підходи до визначення механізмів державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій. Механізми державного управління ризиками НС можуть бути правові, економічні, організаційні, контрольні. Дані механізми можуть використовувати власні методи, засоби та інструменти впливу на ризики НС. Визначено основні складові цих механізмів. Так, для правового механізму це міжнародні нормативно-правові документи та національна нормативно-правова база; для економічного — ліцензування, страхування, оподаткування, кредитування; для організаційного — інституційне, кадрове та інформаційне забезпечення; для контрольного — моніторинг, контроль, прогнозування.

The article generalizes the theoretical approaches to the definition of mechanisms of state management of risks of emergency situations. The mechanisms of state management disaster risk may be legal, economic, organizational, control. These mechanisms can use native methods, means and tools of influence on the risks of emergencies. The main components of these mechanisms, so for a legal mechanism that international legal documents and national legal framework for economic licensing, insurance, taxation, crediting; for organizational — institutional, personnel and information support; for the control and monitoring, control, forecasting.

Ключові слова: державне управління, механізми державного управління, надзвичайні ситуації, ризик надзвичайних ситуацій, управління ризиками, система управління ризиками надзвичайних ситуацій.

Key words: public administration, mechanisms of public administration, emergency, emergency risk, risk management, risk management system of emergency situations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний рівень наукового опрацювання та усвідомлення суспільством і окремими особистостями небезпек, пов'язаних з негативною динамікою надзвичайних ситуацій (НС) природного, техногенного та соціального характеру, поки що не відповідає їх реальній значущості для безпеки держави, суспільства, особистості, людства. Це призводить до запізнювання адекватної реакції суспільства, держави, світового співтовариства на виникаючі ризики, зростанням у зв'язку з цим усіх видів збитків і, як результат, кризового розвитку соціально-економічних систем, деградації природного середовища, ставить під загрозу сталий розвиток окремих держав і людства в цілому. Формування та розвиток механізмів державного управління ризиками НС обумовлено необхідністю виконання функції держави, що полягає в обов'язку захисту населення, громадян.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Поняття механізму державного управління досліджувалося досить ґрунтовно в працях таких науковців,

як В. Бакуменко, О. Ковалюк, Ю. Ковбасюк, А. Колодій, В. Копейчиков, С. Лисенков, О. Машков, А. Михненко, П. Надолішній, Н. Нижник, М. Савенко, П. Сурмін, Ю. Тихомиров, В. Трощинський та ін. Разом з тим єдиної точки зору щодо визначення основних складових елементів механізмів державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій, так і не досягнуто.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Ціллю даної статті є узагальнення теоретичних підходів до визначення механізмів державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій та з'ясування основних складових таких механізмів, як правового, економічного, організаційного та контрольного.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В енциклопедичному словнику з державного управління механізм державного управління визначено як способи розв'язання суперечностей явища чи процесу в

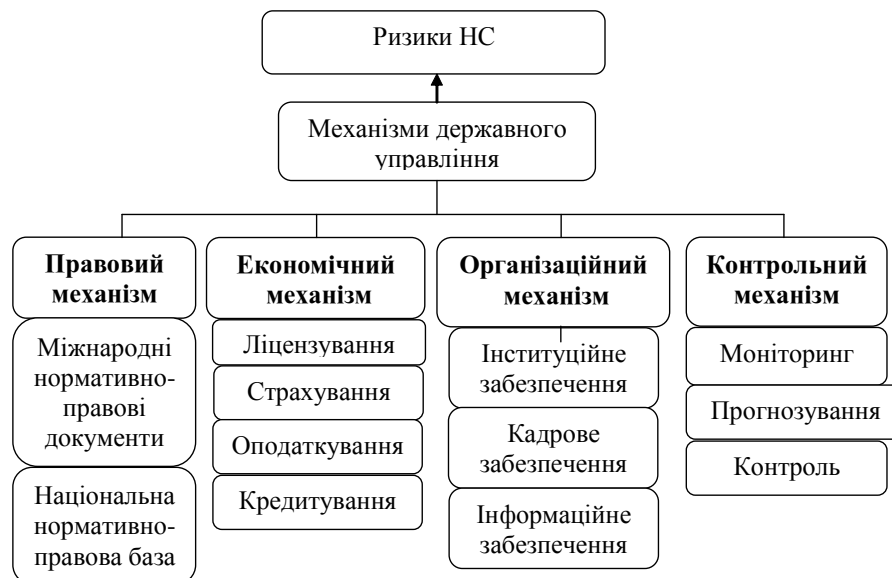

Рис. 1. Механізми державного управління ризиками НС

державному управлінні, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй форм і методів управління. За формою подання — це схематичне зображення статично-динамічного (структурно-функціонального) змісту процесу управління як взаємодії суб'єкта і об'єкта, єдності діяльності і відносин, функціонування певної системи чи підсистеми [3, с. 27].

Отже, О. Ковалюк під механізмом управління розуміє форми, методи, важелі та інструменти, а також нормативно-правове, інформаційне та політичне забезпечення [4, с. 86].

Н. Нижник та О. Машков розглядають механізм державного управління як складову частину системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта. Вищезазвані науковці слушно зауважують, що є необхідність врахування того, що управлінські процеси відбуваються в рамках конкретних організаційних структур, що часто мають вирішальний вплив на економічний розвиток [9, с. 56].

Ширше трактує склад механізму державного управління Ю. Тихомиров. Він у системі механізму управління виділяє: систему управління; соціальні, особливо правові норми; способи визначення цілей; управлінський процес як цикл дій керуючої системи, що послідовно змінюють одна одну. Автор вважає, що механізм управління повинен повною мірою відображати взаємодію різних елементів управління, які мають характер стійких взаємозалежностей і причинно-наслідкових зв'язків [12, с. 483].

З метою формування більш чіткого визначення поняття механізму державного управління Н. Нижник визначила його складові [9, с. 235—245]; П. Надолішній проаналізував організаційно-функціональну структуру державного управління та принципи її формування [8, с. 113—130].

Тому механізм державного управління є складним і системним утворенням, яке органічно поєднує в собі різні складові: економічні, мотиваційні, організаційні, політичні і правові.

Отже, в наведених позиціях вчених щодо розуміння поняття "механізм управління" визначено два основні підходи. У вузькому розумінні механізми управління — це статична система, яка слугує інструментом організації управлінських явищ та процесів. У широкому розумінні механізм управління — це засіб реалізації владних відносин, реальне функціонування усієї статичної єдності елементів.

Механізми державного управління ризиками НС як інструменти передбачають спосіб досягнення поставленого завдання у визначені терміни через вплив суб'єкта (переважно держави в особі її органів — державне управління) на визначений об'єкт (ризиками НС).

Існують різні підходи до виділення видів механізмів управління з точки зору їх розгляду як інструментів:

1) економічні, мотиваційні, організаційні, політичні, правові [11];

2) регламентуючі, контролюючі, коригуючі, соціальні, стимулюючі, організаційні [12, с. 7];

При розробці механізмів державного управління ризиками НС слід враховувати також взаємовідносини політичного керівництва та державного управління, які сьогодні розглядаються фахівцями у контексті різних методологічних підходів [7], оскільки вони багато у чому впливають на визначення загальних цілей та завдань державного управління, структурне становлення системи його органів, диференціювання їх функцій та діяльності інших учасників процесу управління ризиками НС.

Виходячи з викладеного, механізми державного управління ризиками НС можуть бути правові, економічні, організаційні, контрольні. Дані механізми можуть використовувати власні методи, засоби та інструменти впливу на ризики НС. Таким чином, держава, виконуючи ту чи іншу функцію, впливає на суспільні та економічні процеси через посередництво специфічних механізмів (рис. 1).

Розглянемо визначені механізми державного управління ризиками НС з позицій структурно-функціонального підходу.

Звернемо увагу на правові механізми державного регулювання ризиками НС. Тут також існують різні підходи до виділення засобів, що їх формують. Так, М. Савенко зазначає, що такий механізм формують правові принципи, норми (гарантії), умови та вимоги щодо діяльності органів державної влади та їх посадових осіб [10, с. 74]. А. Колодій виділяє норми права, правовідносини, акти безпосередньої реалізації прав і обов'язків, акти застосування норм права [11, с. 136].

Потрібно відзначити, що правовий механізм формується, виходячи з того, що на створення та розвиток нормативно-правової бази управління ризиками НС, безумовно, здійснюють вплив різноманітні фактори, серед яких такі: особливості вихідного правового поля; розвиток державності суверенної України; особливості стану соціально-економічних умов країни в цілому та її регіонів; розширення міжнародної співпраці та прагнення України до Європейської інтеграції тощо.

Відзначимо, що основними властивостями правового механізму є його зв'язок з конкретною ціллю та системна природа, що передбачає не автоматичне об'єднання нормативно-правових актів стосовно обраної сфери регулювання (у даному випадку — ризиками НС), а їх організовану і взаємопов'язану сукупність, спроможну забезпечити досягнення поставленої мети шляхом законної реалізації суб'єктами наявних інтересів.

Правовий механізм державного управління ризиками НС — охоплює відповідні норми Конституції України, Кодексу цивільного захисту України та інші нормативно-законодавчі акти, що регламентують процес управління ризиками НС, а також органи законодавчої влади (Верховна Рада України, комітети Верховної Ради України).

Між тим, проведене дослідження дозволило дійти висновку, що чинна нормативно-правова база управління ризиками НС не відповідає вимогам системності і тому потребує удосконалення.

У даний час діяльність по захисту населення від НС різного характеру, віднесена до числа найважливіших у забезпеченні національної безпеки України, являє собою систему (комплекс) взаємопов'язаних за часом, місцем і ресурсів загальнодержавних політичних, організаційно-управлінських, соціально-економічних і правових заходів, спрямованих на попередження та ліквідацію НС природного, техногенного та військового характеру і здійснюються органами державної влади України органами місцевого самоврядування, спеціально створеними органами управління та силами, підприємствами та установами (незалежно від організаційно-правових форм і виду власності), громадськими об'єднаннями та громадянами як завчасно, так і при загрозі або виникненні екстремальних ситуацій. Причому ефективність цього захисту знаходиться в прямій залежності від стану правового механізму, що регулює суспільні правовідносини у даній сфері та забезпечує:

- проведення єдиної державної політики та реалізацію повноважень органами влади і управління всіх рівнів, господарючими суб'єктами (незалежно від організаційно-правової форми і виду власності), громадськими об'єднаннями та громадянами в різних умовах НС;

- створення суспільно-політичних, організаційних, економічних, соціальних та правових умов, за яких не може бути прийнята жодна програма розвитку і розміщення продуктивних сил, не можуть бути розпочаті ні один експеримент або будівництво якого б то ні було об'єкта, якщо це спричиняє зниження рівня безпеки і ступеня захищеності людей, якими б намірами і обставинами вони диктувалися, тобто попередження НС різного характеру і підвищення сталого функціонування об'єктів соціально-економічного призначення і всієї інфраструктури;

- оперативне реагування та ефективне управління під час виникнення НС різного характеру, своєчасне відновлення безпеки і нормальних умов життєдіяльності населення і функціонування виробничо-економічних систем у зоні лиха [1, с. 23].

Дані принципи підлягають обов'язковому та неухильному виконання державою та всіма інститутами влади і органами управління, суспільством і народом (громадянами). При цьому слід особливо відзначити, що провідна роль у забезпеченні ефективного захисту населення, об'єктів економіки і в цілому національного надбання країни від ризиків НС належить державі, формує і встановлює в даній сфері відповідні норми, стандарти, критерії, правила, вимоги та приписи, які в свою чергу є основою функціональних процедур державного регулювання попередження НС, а також організації і здійснення заходів щодо їх ліквідації.

Наступним механізмом державного управління ризиками НС є організаційний, його сутність, на думку В. Калюжного, полягає в наступному, кожна складна си-

стема (комплекс) володіє внутрішньою або зовнішньою підсистемою управління, що виконує різні функції управління. Окрема функція управління може бути реалізована за допомогою формуючого або механізму організації, дія якого може бути направлена на кон'югацію (з'єднання комплексів), інгресію (входження елемента одного комплексу в інший) і дезінгресію (розпад комплексу). механізми організаційні — це послідовність етапів проектування структур, детального аналізу і визначення системи цілей, продуманого виділення організаційних підрозділів і форм їх координації для забезпечення функціонування деякого комплексу (організаційної системи) [3, с. 423].

Організаційний механізм державного управління ризиками НС призваний забезпечити функціонування інституцій (суб'єктів) державної державного управління ризиками НС, тобто являє собою сукупність правил і процедур щодо: проектування функціональної структури управління та регламентації взаємодії її учасників; упорядкування їх повноважень, розмежування та уникнення дублювання функцій центральних органів виконавчої влади, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; формування кадрового та інформаційного забезпечення системи управління ризиками НС.

Стосовно визначення економічного механізму державного управління то на думку Т. Савостенко, В. Попруги це сукупність фінансово-економічних управлінських методів, інструментів та стимулів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси та забезпечує реалізацію соціально-економічних функцій. Вони формуються виходячи із базових функцій і принципів економічної політики та спрямовуються на досягнення визначеної мети й розв'язання протиріч розвитку. Використання певних методів прямого впливу передбачає регулювання з боку держави, при якому суб'єкти економічної діяльності змушені приймати рішення, що ґрунтуються не на самостійному економічному виборі, а на державних розпорядженнях. Методи непрямого впливу полягають у створенні державою необхідних передумов для того щоб при самостійному виборі суб'єкти господарювання тяжіли до тих економічних рішень, які відповідають цілям економічної політики [3, с. 422].

Узагальнюючи дані визначення ми розглядаємо економічний механізм, як сукупність економічних методів та засобів, що спрямовані на підвищення ефективності управління ризиками НС шляхом раціонального використання наступних інструментів державного впливу на ризик НС, як ліцензування, оподаткування, кредитування, страхування.

На сучасному етапі розвитку країни особливу актуальність набувають питання вдосконалення державного механізму контролю.

Як наголошує В. Бакуменко, контроль у сфері державного управління — важлива функція державної влади та управління, яка дає змогу не тільки виявити, а й запобігти помилкам і недолікам у діях суб'єктів державного управління, шукати нові резерви та можливості. Контроль у сфері державного управління передбачає всебічне і постійне відстежування й коригування різних заходів державного управління, зокрема розроблення і здійснення державної політики, виконання державних цільових програм, реалізації нормативно-правових актів. Ці заходи включають контроль як за прийняттям рішень, так і за їх виконанням. У процедурі контролю прийнято виділяти три основних етапи: встановлення стандартів (цілей, що мають вимір), зіставлення з ними реальних результатів, а також вжиття необхідних коригуючих заходів з метою попередження або зменшення відхилення від поставлених цілей. За сучасною концепцією контролю у сфері державного управління має здійснюватися протягом всього процесу управління, починаючи з планування й до досягнення поставлених

цілей. Це дозволяє своєчасно попередити суттєве відхилення від очікуваних результатів [3, с. 13].

Таким чином, державний механізм контролю в управлінні ризиками НС можливо визначити, як сукупність таких методів, як моніторинг, прогнозування та саме контроль, що діють з метою всебічного і постійного відстежування й коригування заходів державного управління ризиками НС, зокрема розроблення і здійснення державної політики, виконання державних цільових програм, реалізації нормативно-правових актів спрямованих на управління ризиками НС.

Моніторинг є однією з основних складових контрольного механізму управління ризиками НС. Здійснення моніторингу зовнішнього середовища та об'єкти підвищеної безпеки є заходом контролю, невід'ємною частиною системи управління ризиками НС.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Перераховані вище механізми державного управління ризиками виникнення НС повинні бути досить гнучкими по відношенню до зміни різних сторін життєдіяльності держави, до динаміки глобальних процесів. Для практичного здійснення таких різноманітних і масштабних заходів політичного, економічного, правового та адміністративного регулювання питань, пов'язаних із ризиками НС, необхідна опора на всі органи державної влади та місцевого самоврядування наділення їх відповідними повноваженнями, синхронізація та координація зусиль усіх рівнів.

Наша країна все більш інтегрується в міжнародне суспільство, що призводить не лише до змін в економіці і політиці, але також підвищує темпи структурних змін, інтенсивність інформаційних потоків. Це вимагає постійної адаптації державного управління ризиками НС до нових умов, з метою забезпечення сталого та безпечного розвитку України.

Література:

1. Безпека людини у надзвичайних ситуаціях: навч. посіб. / За ред. В.І. Голінька. — 4-те вид., перероб. і доп. — Д.: Національний гірничий університет, 2011. — 161 с.
2. Гур'єв С.О. Задачі кризового менеджменту та управління надзвичайними ситуаціями в державному управлінні / С.О. Гур'єв, Я.Ф. Радиш, А.В. Терент'єва // Університетські наукові записки [Текст]: наук. зб. — № 2 (30). — Хмельницький: ХМУПУ, 2012. — С. 285—290.
3. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. — К.: НАДУ, 2010. — 820 с.
4. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): монограф. / О.М. Ковалюк. — Львів: Видавничий центр Львівського Національного університету ім. Івана Франка, 2002. — 396 с.
5. Концепція захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій // Офіційний вісник України. — 1999. — № 13. — Ст. 242.
6. Кризовий менеджмент та принципи управління ризиками в процесі ліквідації надзвичайних ситуацій [Текст]: монографія / С.О. Гур'єв, А.В. Терент'єва, П.Б. Волянський. — К.: [б. в.], 2008. — С. 8—34; 93—112.
7. Могила С.К. Государство в предупреждении и ликвидации последствий аварий и катастроф / С.К. Могила // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць. Вип. 6. Ч. II. — Одеса: Астропринт, 2009. — С. 107—114.
8. Надолішній П. Організаційно-функціональна структура державного управління: поняття і соціальна практика / П. Надолішній // Вісн. НАДУ. — 2003. — № 3. — С. 31—43.
9. Нижник Н.Р. Системний підхід в організації державного управління: навч. посіб. / Н.Р. Нижник, О.А. Машков. — К.: Вид-во УАДУ, 1998. — 160 с.

10. Савенко М.Д. Конституційний суд і омбудсмен у державному механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина / М.Д. Савенко // Вісник Конституційного суду України. — 2000. — № 1. — С. 74.

11. Теорія держави і права: навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.А. Лисенков та ін.; за заг. ред. С.А. Лисенкова, В.В. Копейчикова. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — 368 с.

12. Тихомиров Ю.А. Механізм управління в розвитку соціалістическом обществе / Ю.А. Тихомиров. — М.: Наука, 1978. — 269 с.

References:

1. Holin'ka V.I. (2011), Bezpeka lyudyny u nadzvychaynykh sytuatsiyakh: navch. posib, [Human security in emergencies: textbook. manual.], National mining University, Donetsk, Ukraine, 161 p.
2. Guriev, S.O. Radysh, A.V. Terenteva, W.A. (2012), Zadachi kryzovoho menedzhmentu ta upravlinnya nadzvychaynyu sytuatsiyamy v derzhavnomu upravlinni, [Tasks of crisis management and emergency management in public administration], Universytet's'ki naukovi zapysky, Khmel'nyts'kyi, Ukraine, vol. 2, pp. 285—290.
3. Surmin, Yu.P. Bakumenko, V.D. Mykhnenko, A.M. (2010), Entsyplopedychnyy slovnyk z derzhavnoho upravlinnya, [Encyclopedia of public administration], Kyiv, Ukraine, 820 p.
4. Kovalyuk, O.M. (2002), Finansovyy mekhanizm orhanizatsiyi ekonomiky Ukrayiny (problemy teorii i praktyky), [The financial mechanism of the organization of economy of Ukraine (problems of theory and practice)], L'viv, Ukraine, 396 p.
5. Kontseptsiya zakhystu naseleynya i terytoriy u razi zahrozy ta vynyknennya nadzvychaynykh sytuatsiy (1999), [The concept of protection of population and territories in case of threat and appearance of emergency situations], Ofitsynyy visnyk Ukrayiny, vol. 13, p. 242.
6. Hur'yev, S.O. Terent'yeva, A.V. Volyans'kyi, P.B. (2008), Kryzovyy menedzhment ta pryntsypy upravlinnya ryzykamy v protsesi likvidatsiyi nadzvychaynykh sytuatsiy, [Crisis management and risk management principles in the process of liquidation of emergency situations], Kyiv, Ukraine, 320 p.
7. Mohyl, S.K. (2009), Hosudarstvo v preduprezhdenyy y lykvydatsyy posledstvyi avaryi y katastrof, [State in the prevention and elimination of consequences of accidents and disasters], Aktual'ni problemy derzhavy ta prava, vol. 6, Astroprint, Odessa, pp. 107—114.
8. Nadolishniy, P. (2003), Orhanizatsiyno-funktsional'na struktura derzhavnoho upravlinnya: ponyattya i sotsial'na praktyka, [Organizational-functional structure of state management: concept and social practice], Visn. NADU, Kyiv, Ukraine, Vol. 3, pp. 107—114.
9. Nyzhnyk, N.R. Mashkov, O.A. (1998), Systemnyy pidkhid v orhanizatsiyi derzhavnoho upravlinnya: navch. posib, [The system approach in organization of state management: textbook. manual], Kyiv, Ukraine, 160 p.
10. Savenko, M.D. (2000), Konstytutsiyyny sud i ombudsmen u derzhavnomu mekhanizmi zakhystu prav ta svobod lyudyny i hromadyanyna, [Constitutional court and the Ombudsman in the state mechanism of protection of the rights and freedoms of man and citizen], Visnyk Konstytutsiyynoho sudu Ukrayiny, Kyiv, Ukraine, vol. 1, p. 74.
11. Kolodiy, A.M. Kopyeychikov, V.V. Lysenkov, S.L. (2002), Teoriya derzhavy i prava: navch. posib., [Theory of state and law: textbook. the allowance], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine, 368 p.
12. Tykhomyrov, Yu.A. (1978), Mekhanyzm upravlenyya v razvytom sotsyalystycheskom obshchestve, [Control mechanism in the developed socialist society], Nauka, Moskva, USSR, 269 p.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2014 р.